

অসম সাহিত্য সভা

৩৯ তম অধিবেশন

ধুবুৰী

বুৰঞ্জী সন্মিলন

৮ এপ্রিল, ১৯৭২

সভাপতিৰ অভিভাষণ

শ্রীহেৰমকান্ত বৰপুজাৰী

মাননীয় প্রতিনিধিবর্গ আৰু সমবেত ৰাইজ,

আজিৰ ধুবুৰী বুৰঞ্জী সন্মিলনৰ সভাপতিকপে সন্মানিত কৰা বাবে অভ্যর্থনা সমিতি আৰু অসম সাহিত্য সভাৰ কাৰ্যনিৰ্বাহক সমিতিক মই আন্তৰিক ধন্যবাদ জনাইছোঁ। জীৱনৰ অধিককাল বুৰঞ্জীৰ অধ্যয়ন আৰু অধ্যাপনা কৰিলেও তাহানিৰ আৱাহন আদিৰ গোটাডিয়েক প্ৰবন্ধত বাদে অসমীয়া ভাষাত মোৰ বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ বৰঙণি বিশেষ নাই। এই সন্মান পাবৰ নিমিত্তে, সেইবাবেমোৰ কিমানদূৰ যোগ্যতা আছে মই নিজেই সন্দিহান। যিয়ে নহওক, আপোনালোকৰ নিৰ্দেশ নতৰিবে লৈ দুআঘাৰ দাঙি ধৰিব খুজিছোঁ। ইয়াত ভাৱ-ভাষাৰ কিবা ভুল-ভ্ৰান্তি হলে যাতে নিজগুণে ক্ষমা কৰে-এয়ে ভাৱসা।

বিজ্ঞানৰ উন্নতি আৰু জ্ঞান বিকাশৰ লগে লগে বৰ্তমান মানৱজাতিয়ে এটা নতুন যুগত উপনীত হৈছে। সিদিনালৈকে যি চন্দ্ৰদেৱতাক পূজা কৰা হৈছিল আজি সেই চন্দ্ৰদেশতে গৈ উপনিবেশ পতাৰ যো-জা চলিছে। একালত ভাৰি নোৱাৰা অন্তৰীক্ষ ভেদি চন্দ্ৰলোক পোৱাৰ লগে লগে মানৱ জীৱনৰ সকলো বিষয়তে নতুন দৃষ্টিভঙ্গীৰে নতুন মূল্যায়ণ কৰাৰ কাল আহিছে। বুৰঞ্জী প্ৰগতিশীল-বক্ষণশীল নহয়; ই সময়ৰ লগত খোজ মিলাই যাব লাগিব। সেই বুলি বুৰঞ্জীৰ তথ্য বা ঘটনা লবচৰ নহয়—তেনে কৰাৰ সম্ভাৱো বা উচিতো নহয়। কিন্তু এইবিলাকৰ ব্যাখ্যা বা সিদ্ধান্ত সময়ে সময়ে সাল-সলনি হয়। গতিকে নতুন ভাৱধাৰাৰ সমন্বয় বাধি কালে কালে নতুন বুৰঞ্জী ৰচনা হয়। একালত বুৰঞ্জীৰ লিখনীসমূহ আছিল উপদেশমূলক (Didactic), আনহে নালাগে থুকিডাইডিচৰ (Thucydides) দৰে বৈজ্ঞানিক ৰচকো এই দোষৰ পৰা মুক্ত হব পৰা নাছিল। ইয়াৰ পাছৰ যুগত ৰজা-মহাৰজা, ডা-ডাঙৰীয়াৰ তোষামোদৰ উদ্দেশ্যে সিবিলাকৰ গৌৰৱ বৰ্ণনা কৰাই হ'ল বুৰঞ্জীৰ লক্ষ্য। সম্প্ৰতি এই ভাৱধাৰাৰ আমূল পৰিবৰ্তন। সত্য অনুঘনেই বৰ্তমান বুৰঞ্জীৰ ধৰ্ম আৰু ই সৃজনীশক্তি সম্পন্ন মানুহ জাতিৰ সকলো ক্ৰিয়া আৰু ভাৱধাৰাৰ সন্মিলন; গতিকে মানুহৰ সকলো কাৰ্য্য কলাপেই বুৰঞ্জীৰ বিষয় বস্তু। বুৰঞ্জীবিদ গুচৰ (Gooch) ভাষাত কবলৈ গলে,

The scope of history has widened its scope to include every aspect of the life of humanity. No one

would now dare to maintain with Seely that history was the biography of States and with Freeman that it was merely past politics.....he (historian) now casts his net wider and embraces the whole record of civilization. The influence of nature, the pressure of economic factors, the origin and transformation of ideas, the contribution of science and art, religion and philosophy, literature and law, the material conditions of life, the fortunes of masses—such problems now claim his attention in no less degree. He must see life steadily and see it whole.

বুৰঞ্জী বচনাৰ নতুন ভাৱধাৰাৰ লগে লগে ইয়াৰ আহিলা-পাতিৰ প্ৰতিও নতুন দৃষ্টিভঙ্গী দিব লগা হৈছে। বজা-মহাবজাৰ গুণ-কীৰ্ত্তন আৰু সিবিলাকৰ যুদ্ধ-বিগ্ৰহ, জয়-পৰাজয়তে বুৰঞ্জী সীমাবদ্ধ থকা কালত চৰকাৰী বা অৰ্দ্ধচৰকাৰী ৰাজনৈতিক সমলৰ ওপৰতে ৰচকে গুৰুত্ব দিব লগা হৈছিল। এইবিলাক সমলৰ বহুতো এনেভাবে অতিৰঞ্জিত আৰু অলঙ্কাৰপূৰ্ণ ভাষাত লিখা হয় যে, সেইবিলাক ভেদি প্ৰকৃত সত্যত উপনীত হোৱা টান হৈ পৰে। সাহিত্য সমাজৰ দাপোণ স্বৰূপ। সমসাময়িক সাহিত্য, কাব্য, নাটক, কবিতা, চৰিত পুথি, ধৰ্ম পুথি, আনহে নানাগে লোকগীতিও চালি-জাৰি সম্প্ৰতি বুৰঞ্জী লিখকে মানুহৰ কেউপিনৰ পৰিবেশ, সিবিলাকৰ কাৰ্য্যকলাপ, সুখ-দুখ, আশা-আকাঙ্ক্ষা, চিন্তাধাৰাৰ হ'বছ চিত্ৰ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'কানীয়া-কীৰ্ত্তন' আৰু 'বাহিৰে বংচং ভিতৰে কোৱা ভাতুৰী' এই দুখন পুথিয়ে যোৱা শতিকাৰ ষষ্ঠ দশকৰ কুসংস্কাৰ আৰু অধঃপতনশীল সমাজৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। বিদ্যাসাগৰৰ দৰে অসমৰ গুণাভিৰামেও যে বিধৱা বিবাহ প্ৰচলনৰ বাবে চেষ্টা কৰিছিল তেওঁৰ 'ৰাম নৱমী' নাটকেই তাৰ জলন্ত প্ৰমাণ। সঙ্গম সাহিত্যই দাক্ষিণাত্যৰ প্ৰাচীন বুৰঞ্জীৰ গৱেষণাত যুগান্তৰ আনিছে। স্বাধীনতা যুগৰ আগ জাননী দিছে অগ্নিকৰি কমলা কান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ 'পাহৰণি'ত—

জন্মিব সিদিনা শতেক মেটচিনি,

তুচ্ছ পৰি থকা শিলৰ পৰা :

শত গৰিবলুডি জনম লভিব,

কৰিব পোহৰ ভাৰত-ধৰা।

সমসাময়িক হেমচন্দ্ৰ বানার্জীয়েও সেই সূৰতে গাইছে—

চীন, ব্ৰহ্মদেশ, অসভ্য জাপান,
তাৰাও স্বাধীন, তাৰাও প্ৰধান,
দাসত্ব কৰিতে কৰে হয় জ্ঞান,

ভাৰত শুধুই ঘূমায়ে ৰয়।

বাজৰে শিক্ষা বাজ এই ৰবে,
সবাই স্বাধীন এ বিপুল ভবে,
সবাই জাগ্ৰত মানেন গৌৰবে,

ভাৰত শুধুই ঘূমায়ে ৰয়।

অৱশ্যে সমল মাত্ৰেই সত্য উপঘাটনকাৰীৰ সহায়ক নহয় ; সেইবাবে যি কোনো সমলেই বুৰঞ্জী ৰচকৰ গ্ৰহণীয় হ'ব নোৱাৰে। বুৰঞ্জীৰ সমল সাধাৰণতে দুভাগে বিভক্ত—মুখ্য (Primary) আৰু গৌণ (Secondary)। মুখ্য বা প্ৰত্যক্ষদৰ্শী সমলৰ ওপৰতে ৰচকে ঘাইকৈ নিৰ্ভৰ কৰে। অৱশ্যে এইবিলাক প্ৰামাণ্য আৰু নিৰ্ভাৰ (Authentic) নহলে সত্যৰ পৰি-বৰ্ত্তে অসত্যহে প্ৰচাৰ হ'ব ; গতিকে এই বিষয়েও বুৰঞ্জীৰচক আদিৰে পৰাই সজাগ হ'ব লগা হয়। মান ভগনৰ সময়ত উজনি অসমৰ দ'ল-দেৱালয় আৰু ইয়াৰ সংলিষ্ট পৰিয়ালৰ বজাদিনীয়া তামৰ ফলিবিলাক লুপ্ত হৈছিল। এই চেলুতে, লাখেবাজ তদন্ত কমিচনাৰ জেনকিন্স চাহাবৰ মতে, বহুতে জাল ফলি তৈয়াৰ কৰি নিজা স্বত্ব প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। আকৌ কোনো সময়ত দেশত নকলি মুদ্ৰা প্ৰচলন হোৱাও বিবল নহয়। এনে ধৰণৰ সমলৰ ভিত্তিত ৰচনা কৰা বুৰঞ্জী যে নিৰ্ভৰযোগ্য নহয়, এই কথা বঢ়াই নকলেও হ'ব। মণিৰাম দেৱানৰ 'বুৰঞ্জী বিৰেক বত্সৰ' দৰে পুৰণি বুৰঞ্জীৰো কোনোখনৰ মূলখনৰ স্মৃসূত্ৰই পোৱা নাযায় ; তাৰোপৰি একোখনৰ গ্ৰন্থকাৰ বা কাল নিৰ্ণয় কৰাই টান হৈ পৰে। সমসাময়িক আন বুৰঞ্জীৰ লগত মিল নহলে ওপৰোক্ত পুৰণি বুৰঞ্জীৰো তথ্যপাতি সাৱধানে সন্নিৱিষ্ট নকৰিলে বুৰঞ্জীৰচক পথভ্ৰষ্ট হোৱাৰ শঙ্কা থাকে। আকৌ স্বাৰ্থজড়িত মহলে মূলতথ্য অতিৰঞ্জিত, বিকলাঙ্গ বা একেবাৰে নকলি কৰি প্ৰচাৰ কৰাও বিচিত্ৰ নহয়। ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহত ৰাণী লক্ষ্মীবাইৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে ৰাণীয়ে তেওঁৰ পৰিয়ালৰ পুৰীৰ পাণ্ডাজনলৈ হিন্দিত লিখা এখন চিঠি দৰ্শোৱা হৈছে। এই চিঠিত অৱশ্যে চৰিসনা বন্দুকৰ গুলীৰ কথা উল্লেখ আছে। কিন্তু চিঠিখন লিখা হয় মিৰাট চহৰৰ পৰা ১৮৫৬ চনৰ মাৰ্চ মাহত—যি

সময়ত বাণী সেই ঠাইত থকাৰ একো প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। আকৌ সেই-কালৰ লগত এই চিঠিৰ ভাষা, লিপি, আনহে নানাগে ব্যৱহাৰ কৰা বাণীৰ মোহৰটো একেবাৰে অমিল। তাতোকৈ ১৮৫৭ চনৰ জানুৱাৰী মাহলৈকে ভাৰতীয় চিপাহীয়ে গৰু-গাহৰিৰ চৰিগনা গুলীৰ সম্পৰ্কে একোকে নাজানি-ছিল। গতিকে নথি-পত্ৰ বা পুৰণি বুৰঞ্জী যিয়ে নহওক, প্ৰত্যেকৰে বচক কোন আৰু কেতিয়া, ক'ত, কি অৱস্থাত আৰু কি উদ্দেশ্যত লেখিছিল সকলোবিলাক পাৰ্য্যমানে পৰীক্ষা কৰা উচিত। বচক ঘটনাৰ প্ৰত্যক্ষদৰ্শী আছিল নে, নাই আনৰ সমলৰ ভিত্তিত লেখিছিল, আৰু পাছৰ ক্ষেত্ৰত তথ্য-বিলাক কিমানদূৰ নিৰ্ভৰযোগ্য আছিল—এই বিষয়েও অনুসন্ধান কৰা উচিত। আকৌ প্ৰত্যক্ষদৰ্শী হলে তেওঁ কোনো ব্যক্তি, দল, গোষ্ঠীৰ পাক চক্ৰত পৰি লেখিছিল নে, নাই নিজ বিবেকৰ দ্বাৰা প্ৰকৃত ঘটনাৰ বিৱৰণ দিছিল, ঘটনাৰ পাছতে লেখিছিল নে, নাই কিছুকালৰ পাছত সুঁৱৰি লেখিছিল—কিয়নো স্থান-কাল ভেদে ঘটনাও লবচৰ হয়—এইবিলাক বিষয়েও পৰীক্ষা কৰা আৱশ্যক।

ওপৰত কৈ অহাৰ দৰে যুগ পৰিবৰ্তন আৰু নতুন সমলৰ দৃষ্টিগোচৰৰ লগে লগে বুৰঞ্জীৰ সিদ্ধান্তও পৰিবৰ্তন হয়; সেইবাবে বুৰঞ্জীৰ শেষ কথা কোৱা বচকৰ সম্ভৱপৰ নহয়। তথাপি পাৰ্য্যমানে সকলো তথ্যপাতি সংগ্ৰহ আৰু আহৰণ কৰি সেইবিলাক সন্নিবিষ্ট কৰাই বুৰঞ্জীৰচকৰ কৰ্তব্য। তথ্যৰ অজ্ঞতা, অৱহেলা বা সেইবিলাকৰ গোপন কাৰ্য্যত বিদেশীৰ দৰে দেশীয় বুৰঞ্জীৰচকো কম দায়ী নহয়। দেশে-বিদেশে, মেলে-মিটিঙে বহুতে কয়—ভাৰতবাসী আদিৰে পৰাই অহিংসবাদী। বুৰঞ্জীয়ে কি কয়? বুদ্ধ মহাবীৰ দুয়োজনাই অহিংসনীতিৰ অগ্ৰদূত যে আছিল আমি নুই নকৰোঁ। সম্ৰাট আশোকত বাদে আৰু কেইজন ভাৰতীয় বজাৰ অহিংসাই পৰম ধৰ্ম আছিল? কলিঙ্গ যুদ্ধৰ আগলৈকে আশোকৰ নীতি কি আছিল? শ্ৰীকৃষ্ণৰ সূদৰ্শন চক্ৰ আৰু ৰাম-লক্ষ্মণৰ ধেনুশৰৰ তাৎপৰ্য্য কি? এই সূৰী সমাজেই উত্তৰ দিব। তুল তথ্যৰ ভিত্তিত এটা অসত্য কিছুকাল প্ৰচলন হলে গিয়ে সত্যৰূপে পৰিগণিত হৈ বুৰঞ্জীৰ অপলাপ হোৱাৰ উপৰিও জাতীয় জীৱনৰ সমস্যা—আনহে নানাগে বিপৰ্য্যয়ো ঘটাব পাৰে। দেশ স্বাধীন হোৱাৰ পৰা খণ্ড-বিখণ্ড হৈ সম্প্ৰতি অসমৰ অস্তিত্ব আছেগৈ ভৈয়ামৰ জিলাকেইখনত। এতিয়া ইয়াৰো একোছোৱাকৈ কাষৰীয়া পৰ্বতীয়া জিলাকেইখনত চামিল কৰাৰ চেষ্টা চলোৱা হৈছে আৰু কিছুদূৰ এই কাৰ্য্যত কৃতকাৰ্য্যও হৈছে।

নগাসকলৰ মতে লাউগড়—আনহে নানাগে বেল-লাইন পৰ্য্যন্ত ভৈয়ামৰ সমুদায় অঞ্চল আহোম বজাসকলে গিবিলাকৰ দখলত দিছিল। লেখিব-পঢ়িব নজনা বাবে আহোমৰ দিনৰ কথাই নাই বৃটিছ আমোলতো নগাইতৰ লগত একো লিখিত বন্দোৱস্ত নাছিল, এইটো সঁচা। নগাখাটসমূহৰ তত্ত্ব-ৰধানকাৰী ৰাজকটকীবিলাকৰ নিয়োগৰ পৰাই তেওঁলোকে বুজা উচিত যে আহোমৰাজে উক্ত অঞ্চলৰ স্বত্ব একেবাৰে এৰি দিয়া নাছিল। খাচিয়া নগা-ডফলাৰ খেল বা গিবিলাকৰ মূৰবীহঁতে ভৈয়ামত কিবা স্বত্ব পালেও সি উপভোগ স্বত্বহে (Usufructuary), মালিকীস্বত্ব নাছিল। একে ধৰণেৰে 'দোৱাৰ' অঞ্চলৰ ভোট বজাৰ স্বত্ব সম্পৰ্কে চাৰিদুৱাৰ বৰুৱাৰ ঘৰত পোৱা নথি-পত্ৰৰ আলমত কমিচনাৰ জেনকিন্স চাহাবে লেখিছে—

“It appears from old decisions of Barphukan (Case A) (that) the Bhooteahs had fallen in arrears of tribute and were made to settle account.....” “From B, it appears.....the Barphukan asserts his right to order the Rajkhowa to make what arrangement may be necessary (in case the Bhutias) make any disturbance. The Barphukan also received the right of the Assam Government to kill rhinoceros and elephants in the Dooars. Further the Bhooteahs were prohibited from taking any article from certain mahals which were considered not to be a portion of the Dooars.”

গিফালে বৃটিছৰ সোপাচিলা নীতি আৰু উদাসীনতাৰ সুবিধা লৈ বুৰঞ্জীৰ দোহাই দি চীনাইতেও উত্তৰ পূব গীমাস্তৰ এছোৱাত খোপনি পুতি লোৱাৰ উপৰিও প্ৰায় ৯০,০০০ কিলোমিটাৰ অৰ্থাৎ ভৈয়ামলৈকে উত্তৰৰ পৰ্বতীয়া অঞ্চল দাবী কৰিছে। মহাভাৰত-পুৰাণৰ পৰা দাঙি ধৰা ভাৰত চৰকাৰৰ তথ্যসমূহ চীনাইতে একেবাৰে উপকথা বুলি অগ্ৰাহ্য কৰিছে। চীনাইতক হৰিভৰ দি আলষ্টাৰ লেছে তেওঁৰ *McMahon Line* নামৰ পুথিত মন্তব্য কৰিছে—

The claim raised in recent years that in NEFA the British and the Ahoms had exercised effective administration all along the Assam Himalayas is not supported by impressive evidence.

একেজন লিখকে আকৌ কয় যে, বৃটিছৰ পূৰ্বে কৰিয়াপাৰা দোৱাৰৰ অধিবাসীবিলাকে মনুপাইতক কৰ-কাটল শোধাব লাগিছিল—ইয়াৰ অৰ্থে এই দোৱাৰৰ অসমীয়া প্ৰজাসকল তিব্বতৰ তলতীয়া সাত বজাইতবহে শাসনাধীন আছিল। এই যুগৰ অসম বুৰঞ্জীৰ সাধাৰণ জ্ঞান থকা হলেও লেখ চাহাবে হয়তো এনে ধৰণৰ উক্তি নকৰিলেহেঁতেন। ওপৰোক্ত দোৱাৰ আঘোণৰ পৰা আহাৰলৈকে এই আঠমাহ সাত বজাইতৰ অধীনত আছিল এইটো সঁচা, কিন্তু বাকী চাৰি মাহ আকৌ আহোম ৰাজবিঘাৰ শাসনাধীন হৈছিল। এই দুতৰপীয়া শাসনৰ মূলতেই আহোমৰাজে দুৱাৰৰ গাৰ্ভ-ভৌমিত্য বা প্ৰভুত্ব কেতিয়াও হস্তান্তৰ কৰা নাছিল। সাত বজাইতৰ তিব্বত আৰু পৰোক্ষভাবে চীনৰ লগত যিয়ে সম্বন্ধ নহওক, সিবিলাক আহোম ৰজাৰ কবতলীয়া আছিল। ১৬৮৮ চনত জনদিয়েকে কৰ-কাটল বন্ধ কৰাত গুৱাহাটীৰ বৰফুকনৰ ফোজে গৈ সিহঁতক বশ্যতা স্বীকাৰ কৰি আকৌ কৰ দিবলৈ বাধ্য কৰে। সাতবজাইতে তিব্বত বা চীনৰ বিনা অনুমোদন আনহে নানাগে অজ্ঞাতে আহোম আৰু বৃটিছৰ লগত চুক্তি আৰু সন্ধিপত্ৰত চহী কৰাৰ পৰাই অনুমান হয় যে সিবিলাক ওপৰোক্ত দুই শক্তিৰ প্ৰভাৱৰ পৰা প্ৰায় মুক্ত আছিল। মিৰি-ডফলাবিলাকৰ উপৰি উত্তৰৰ পাৰ্বত্য অঞ্চলৰ মনুপাৰিলাকে অসম ৰজাৰ শাসনাধীন যে আছিল হেমিল্টন চাহাবেও তেওঁৰ *An Account of Assam* (১৮০৮-৯) ত লেখি থৈ গৈছে। চীন-পূৰ্ব ভাৰতৰ একালত সাংস্কৃতিক আৰু বাণিজ্যিক যোগাযোগ ঘটিলেও, চীন ৰাজবংশৰ কোনো ৰজাই যে অসমৰ উত্তৰাংশত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰা, আনহে নানাগে এটা অভিযান চলোৱাৰ সম্পৰ্কেও বুৰঞ্জী একেবাৰে নিমাত বুলিয়ে আমি ভাঙি কব পাৰোঁ।

প্ৰাচীন ঐতিহ্যৰে ভৰা ভাৰতবৰ্ষত আচৰিত কথা, আদিতো বুৰঞ্জী ৰচনা কাৰ্য্যত অতিকৈ পিচপৰা আছিল। কোটিল্যৰ দৰে ৰাজনীতিবিদ, ব্যাসৰ দৰে মহাকাবি, কালিদাসৰ দৰে বিদগ্ধ পণ্ডিতৰ আবিৰ্ভাৱ হলেও এই দেশত, হিউবেডটচ্, থুকিডাইডিচ্ বা পলিবিয়াচৰদৰে বুৰঞ্জীৰচকে জন্ম গ্ৰহণ কৰা নাছিল। সংসাৰ অসাৰ আৰু অনিত্য—হয়তো এই ভাৱধাৰাৰ বাবেই আদি যুগত ঘটনাৱলী লিখি ৰখা হোৱা নাছিল। আকৌ আল-বেৰুণীয়ে কোৱাৰ দৰে হিন্দুসকলে সকলো বিষয়ে নিজকে সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আৰু প্ৰতিভাশালী বুলি ভবা কাৰণেও হয়তো তেওঁলোকে নিজৰ বিষয়ে লিখি থৈ যোৱা নিষ্প্ৰয়োজন বুলি ভাবিছিল। মহাকাব্য পুৰাণ আদিত কোনো ঘটনাৰ বৰ্ণনা থাকিলেও সেইবিলাকত দেৱতা অসুৰৰ যুদ্ধৰ দৰে অলৌকিক কথাই অধিক ঠাই পাইছিল। বুৰঞ্জী ৰচনা কাৰ্য্যত পুৰণি কামৰূপ ৰাজ্যও যে

ভাৰতৰ আন অংশতকৈ বিশেষ অগ্ৰসৰ হৈছিল তাৰ কোনো প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। বুৰঞ্জী স্পৃহী টাই বা আহোমসকল অহাৰ পৰাই—অৰ্থাৎ তেৰ শতিকাৰ আদিৰে পৰাই অসমত বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ আৰম্ভ হয়। এইবিলাক বুৰঞ্জীৰ এখনৰ লগত আন এখনৰ মিল থকাৰ উপৰিও সমসাময়িক ফাৰ্চী ভাষাৰ মুচলমান ৰচকৰ বুৰঞ্জীৰ লগতো ঘটনাৰ প্ৰায়েই সামঞ্জস্য দেখা যায়। আকৌ শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰুৱাৰ দৰে যিসকলে ৰাজদৰবাৰৰ পৰা সীমান্তলৈকে ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ খা-খবৰ, নথি-পত্ৰ আৰু ইতিবৃত্ত পাবৰ সুযোগ ঘটিছিল সেইসকলৰ লিখনীত দিন-বাৰ-নক্ষত্ৰকে ধৰি প্ৰকৃত ঘটনাই সন্নিৱিষ্ট হৈছিল। কিন্তু মুচলমান ৰচকৰ দৰে সিবিলাকেও সকলো ঘটনাকে সমানে মূল্যায়ণ কৰিছিল। এটাৰ পাছত আন এটা ঘটনা দিয়াৰ অৰ্থে এটাৰ পিছত আন এটা ঘটনা ঘটিছিল। ঘটনাৰ সমন্বয় ৰখা (Correlation) বা সেইবিলাকৰ কাৰণ ফলাফল বিশ্লেষণ কৰাৰ আৱশ্যকতা ভাবিব পৰা নাছিল।

ওঠৰ শতিকাৰ প্ৰায় মাজ ভাগৰ পৰাই ইউৰোপীয় সদাগৰৰ লগত অসমৰ লেন-দেন চলিলেও উনৈশ শতিকাৰ তৃতীয় দশক মানলৈকে বহিৰ্জগতৰ বাবে এইৰাজ্য আছিল 'অজান্তিমূলক' বা 'মায়াপী দেশ'। ডক্টৰ ৱেড্ (Wade) বুকানন হেমিল্টন (Buchanan Hamilton), ডেভিদ স্কট্ (David Scott), পেমবাৰটন (Pembarton), জেনকিন্স (Jenkins) প্ৰভৃতি বিষয়াসকলৰ টোকা, প্ৰতিবেদন আৰু লেঠেৰি-নিছিগা নথি-পত্ৰৰ পৰা এই অজান্তি মূলক পোহৰলৈ আহিল। নাফ্ভিল (Neufville), হোৱাইট্, (White), হানে, (Hannay), বাট্‌লাৰ (Butler) ডেল্টন (Dalton) আদিৰ প্ৰৱন্ধ-পাতিৰ পৰা খল-পৰ্বতৰ জনজাতি-বিলাকৰো নানা তথ্য জানিব পৰা হ'ল। অসম বুৰঞ্জীৰ পিতৃস্বৰূপ গেইট্ চাহাবৰ প্ৰচেষ্টা আৰু চীফ কমিচনাৰ ৱাৰ্ড-লায়ালৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ১৮৯৪ চনত অসমৰ নৃতত্ত্ববিভাগ স্থাপন হোৱাৰ পৰা বুৰঞ্জীৰ সমলৰ অনুসন্ধান আৰু সংগ্ৰহ কাৰ্য্যৰ সূচনা হয়। অৱশ্যে, অসমীয়া ভাষা সঞ্জীৱীত কৰাৰ দৰে, এই কাৰ্য্যতো আমেৰিকান মিচনেৰী চাহাবসকল আগৰণুৱা আছিল; কাশীনাথ তামুলী ফুকনৰ বুৰঞ্জীকে ধৰি সিবিলাকে দুকুৰিখনমান পুৰণি বুৰঞ্জী সংগ্ৰহ কৰিছিল। দায়িত্বপূৰ্ণ চৰকাৰী কামৰ ব্যস্ততাৰ ভিতৰতো গেইটে তিনি বছৰৰ ভিতৰতে আহোম, কোঁচ, কছাৰী, জয়ন্তীয়া, ত্ৰিপুৰা, মণিপুৰ ৰাজ্যৰ কেইবাখনো প্ৰাচীন লিপি, ভালেমান মুদ্ৰা, আৰু ত্ৰিশখনৰো ওপৰ পুৰণি বুৰঞ্জী আৰু বুৰঞ্জীমূলক পুথি উদ্ধাৰ কৰে। ১৮৯৭ চনত প্ৰকাশিত গেইটৰ বহুমূলীয়া প্ৰতিবেদন *Report of the progress of Historical Research in Assam* খনিৰে অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ

সম্পদসমূহলৈ সকলোৰে, বিশেষকৈ চৰকাৰৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰে। পুৰণি পুথি সংগ্ৰহৰ বাবে ১৯১২ চনত চৰকাৰে পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱক সাময়িক ভাবে নিয়োগ কৰাত, তেঁখেতে কোচবিহাৰপৰা উজনি অসমলৈকে পুৰণি পুথি-পাঁজিৰ থলী সমূহলৈ গৈ ছমাহমানৰ ভিতৰতে ধৰ্মপুথি, চৰিত পুথি, সাধু, যোজনা, বুৰঞ্জী, নাটক, গণিত, জ্যোতিষ নানা বিষয়ৰ দুশখনৰো অধিক পুথি সংগ্ৰহ কৰে আৰু এইবিলাকৰ কিছুমানৰ আঁতিওৰি দি পাছলৈ 'অসমীয়া পুৰণি পুথিৰ বিৱৰণমূলক তালিকা' (*Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts*) খন সংকলন কৰে। সেই একে বছৰতে গোস্বামী প্ৰমুখ্যে জনদিয়েক অনিসন্ধিৎস্বৰ আশাশুধীয়া চেষ্টাত কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ জন্ম হৈ তামৰ ফলি, শিলালিপি, মুদ্ৰা আদিৰ ঐতিহাসিক তথ্যৰ উদ্ধাৰ, পুৰণি ভাস্কৰ্য্য, স্থাপত্য, চিত্ৰকলাৰ চানেকি আৰু পুথি সংগ্ৰহ কাৰ্য্যত আৰু অগ্ৰসৰ হয়।

বুৰঞ্জীৰ সমলসমূহ দেশী-বিদেশী সকলো বচকৰ বাবে যে সহজে বোধগম্য হ'ব লাগিব, এই কথা গেইটে বঢ়িয়াটক বুজি হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ দ্বাৰা সূৰ্য্যখৰি দৈবজ্ঞৰ 'দৰং ৰাজবংশাবলী' আৰু গোলাপচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দ্বাৰা আহোম ভাষাৰ 'আহোম বুৰঞ্জী' ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰাইছিল। পদ্মনাথ ভট্টাচাৰ্য্যৰ 'কামৰূপ শাসনাবলী' খনেও প্ৰাক্-আহোম যুগৰ অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাৰ অবিহণা যোগায়। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ 'পুৰণি অসম বুৰঞ্জী'খন বুৰঞ্জী প্ৰকাশৰ প্ৰথম পদক্ষেপ। অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ হোৱাৰপৰা, বিশেষকৈ এই বিভাগৰ 'হৃদপিওস্বৰূপ' ডাঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱৰ প্ৰাণপণ চেষ্টাৰ ফলত পুৰণি বুৰঞ্জীৰ সংগ্ৰহ, সংৰক্ষণ আৰু প্ৰকাশ কাৰ্য্য বহুতো বৃদ্ধি হ'ল। পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ ইংৰাজী অসমীয়া পাতনিৰে পুৰণি বুৰঞ্জীৰ সম্পাদন কাৰ্য্যত ভূঞাদেৱৰ অৱদান অতুলনীয়। প্ৰকৃত কথাত কবলৈ গলে, তেখেতৰ সম্পাদিত বুৰঞ্জীসমূহেই সম্প্ৰতি দেশৰ ভিতৰে বাহিৰে অসম বুৰঞ্জীৰ প্ৰতি গবেষকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছে।

গেইটে সংগ্ৰহ কৰা সমলৰ ভিত্তিতে ১৯০৬ চনত তেওঁ *A History of Assam* খন বচনা কৰে আৰু আজিকোপতি এইখনেই বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ একপ্ৰকাৰ সৰ্বসম্পূৰ্ণ অসম বুৰঞ্জী। অৱশ্যে ১৮৮৮ চনত গুণাভিৰাম বৰুৱাই আৰু ১৮২৯ চনতে হৰিলাল চেকীয়ালফুকনে (বঙলা ভাষাত) আধুনিক ধৰণেৰে একোখনকৈ অসম বুৰঞ্জী বচনা কৰিছিল। গেইটে নিজেই কৈছে যে, তেওঁৰ প্ৰথম সংস্কৰণ কেখনমান প্ৰাচীন লিপিৰ অৱলম্বনতহে বচনা হৈছিল—আনহে নালাগে নিধনপুৰ লিপিৰেই সেই সময়ত উদ্ধাৰ হোৱা নাছিল। ইয়াৰ পিচৰ পৰা একালে নন সমলৰ উদ্ধাৰ আৰু

আনকালে বুৰঞ্জী আৰু প্ৰত্নতত্ত্বৰ চৰ্চা বৃদ্ধি হৈ গোণাৰাম চৌধুৰী, বজ্জীকুমাৰ পদ্মপতি, আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা, ৰাজমোহন নাথ, সৰ্বেশ্বৰ কটকী প্ৰভৃতি কেবাজনেও তেখেতসকলৰ প্ৰবন্ধ পাতিলে প্ৰাক্-আহোম যুগৰ নানা দিশ আলোচনা কৰে। ১৯৩৩ চনত প্ৰকাশিত কণকলাল বৰুৱাৰ *Early History of Kamarupa* বিশেষজ্ঞৰ সৰ্বপ্ৰথম নিৰ্ভৰযোগ্য বুৰঞ্জী। ডাঃ প্ৰতাপচন্দ্ৰ চৌধুৰীৰ *History of Civilization of Assam* (১৯৫৯) এই যুগৰে ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিৰ সৰ্বসম্পূৰ্ণ বুৰঞ্জী।

প্ৰাক্-আহোম যুগতকৈ আহোম বা মধ্যযুগীয়া বুৰঞ্জীৰ সমল বহুতো বেছি; তথাপিহে হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা, বজ্জেশ্বৰ মহন্ত, বজ্জীকান্ত বৰদলৈ, ক্ষেত্ৰধৰ বৰগোহাঁই, বেণুধৰ শৰ্মা জনদিয়েক বুৰঞ্জীস্পৃহীৰ প্ৰবন্ধাদিত বাদে কিছুদিনৰ আগলৈকে এই যুগৰ বুৰঞ্জী বচনা কাৰ্য্য একেবাৰে পিচপৰা আছিল। বহুতৰে ধাৰণা আছিল, অসম তথা ভাৰত বুৰঞ্জী মানেই প্ৰাচীন বুৰঞ্জী আৰু সিও ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জী। এই যুগৰ জ্ঞানৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰি ইয়াৰ ভিত্তিতে বৰ্তমান আৰু ভবিষ্যত সমাজ গঠন কৰাই হয়তো সিবিলাকৰ উদ্দেশ্য আছিল। এই ভ্ৰান্ত ধাৰণা ক্ৰমে লোপ পাই সম্প্ৰতি মধ্য আৰু একেবাৰে আধুনিক বুৰঞ্জীৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক সকলো অংশৰে সমানে গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। আহোম আৰু সমসাময়িক মুছলমান বুৰঞ্জীৰ অৱলম্বনত ডাঃ সূৰীন্দ্ৰনাথ ভট্টাচাৰ্য্যৰ *A History of Mughal North-East Frontier Policy* (১৯২৯) আৰু ডাঃ জগদীশ নাৰায়ণ চৰকাৰৰ *Life of Nawab Mirjumla* (১৯৫১) মোগল-আহোম-কোঁচ সম্পৰ্কৰ দুখন মৌলিক বুৰঞ্জী। ডাঃ ভূঞাদেৱে তেখেতৰ *Lachit Barphukan and His Times* (১৯৪৭) আৰু *Atan Buragohain and His Times* (১৯৫৭) অত দুজন বিশিষ্ট পুৰুষৰ কাৰ্য্যকলাপৰ উপৰিও আহোম যুগৰ বহুতো তথ্য পোহৰলৈ আনিছে। ডাঃ নগেন্দ্ৰনাথ আচাৰ্য্যৰ *A History of Medieval Assam* (১৯৬৬) আৰু ডাঃ পদ্মেশ্বৰ গগৈৰ *Tai and the Tai Kingdom* (১৯৭০) দুয়োখনেই ঘাইকৈ ৰাজনৈতিক ঘটনা সমূহৰ বিৱৰণ দিছে। ওঠৰ শতিকাৰ শেষ ছোৱাৰ পৰা আহোম ৰাজ্যৰ পতন ঘটি এটা নতুন অধ্যায়ৰ সূচনা হয়—এই ছোৱাত ডাঃ অনিল বানার্জীৰ *Eastern Frontier of British India* (১৯৪৬) আৰু ডাঃ ভূঞাৰ *Anglo-Assamese Relations, 1771-1826* (১৯৪৯) ঘাই অৱদান। কোম্পানীৰ আমোলৰ সূত্ৰপাত হোৱাৰ পৰা অজান্তিমূলক অসমলৈ বহিৰাগতৰ সোঁত বৃদ্ধি হৈ একালে যিদৰে ৰাজনৈতিক, আৰ্থিক, সামাজিক নানা সমস্যাৰ উদ্ভৱ হ'ল

আনফালে পাশ্চাত্য সভ্যতাৰ সংস্পৰ্শত ভাৰতৰ আন অংশৰ দৰে অসমতো নৱজাগৰণৰ পাতনি মেলিলে। চৰকাৰী বে-চৰকাৰী সমলৰ আলমত আমাৰ *Assam : In the Days of the Company* (১৯৬৩) নামৰ গ্ৰন্থত এই নতুন যুগৰ পোহৰ পেলাবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।

ওচৰ-চুবুৰীয়া পৰ্বতীয়া জাতিবিলাকৰ লগত ভৈয়ামৰ অধিবাসী আৰু শাসকসকলৰ ওতঃপ্ৰোতভাৱে সম্বন্ধ। পুৰণি বুৰঞ্জীৰ ভিত্তিত ডাঃ লক্ষীদেৱীৰ *Ahom Tribal Relations* (১৯৬৮) আৰু নথি-পত্ৰৰ আলমত ডাঃ বীৰেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ চক্ৰৱৰ্তীৰ *British Relations with the Hill Tribes of Assam* (১৯৬৪) গ্ৰন্থত ক্ৰমে আহোম আৰু বৃটিছৰ লগত (আংশিকভাবে) পৰ্বতীয়া জাতিসমূহৰ সম্বন্ধ বৰ্ণনা কৰিছে। এই সম্পৰ্কে মেকেন্জী (Mackenzie), মিচেল (Michell), শেক্সপিয়েৰ (Shakespeare), আদি বুৰঞ্জীৰচক সকল আগবঢ়ুৱা হলেও, তেওঁলোকৰ দৃষ্টিভঙ্গী আছিল প্ৰশাসনমূলক। সিবিলাকে বহুতো তথ্য অৱহেলা বা ইচ্ছাকৃতভাবেই প্ৰকাশ নকৰিছিল; আকৌ কিছুমানৰ আঁতি-গুৰিৰ সম্পৰ্কে একেবাৰে অজ্ঞও আছিল। সেইবাবে উনৈশ শতিকাৰ উত্তৰ-পূব সীমান্তৰ সমস্যা নতুন দৃষ্টিভঙ্গীৰে আলোচনা কৰিবলৈ আমিও চেষ্টা কৰিছো আৰু ইয়াৰে *Problem of the Hill Tribes : North-East Frontier* (১৯৭০) নামৰ প্ৰথম খণ্ডটো প্ৰকাশ হৈছে। মণিপুৰ (১৯৬৯), নগা (১৯৭০), খাচিয়া (১৯৬৩), গাৰো (১৯৭১), লুচাই (১৯৬৯) সম্পৰ্কেও ইতিমধ্যে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত কেইবাখনো বুৰঞ্জীমূলক গৱেষণা গ্ৰন্থ সম্পূৰ্ণ হৈছে।

প্ৰাক্-আহোম আৰু মধ্যযুগীয়া আৰ্থিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীতো কিছুদূৰ আগবাঢ়া হৈছে। *A Cultural History of Assam* নামৰ গ্ৰন্থত (১৯৫১) ডাঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই প্ৰাচীন অসমৰ ৰাজনীতি, সমাজ আৰু সাংস্কৃতিক জীৱন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিছে। নগেন বসুয়ে তেখেতৰ তিনি খণ্ডৰ *Social History of Kamurupa* (১৯২২), (১৯২৬), (১৯৩১) অত কিছুমান তথ্য দাঙি ধৰিলেও নানা ভুল-ভ্ৰান্তি দেখা যায়। ডাঃ নিৰ্মল বসুৰ *Assam in the Ahom Age* (১৯৭০) নামৰ পুথিখনো উমানাথ গোহাঁইৰ *Assam under the Ahoms* (১৯৪২) নামৰ পুথিৰে পৰিবৰ্দ্ধিত সংস্কৰণ যেন অনুমান হয়। আনফালে ধৰ্ম আৰু সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীত সম্ভাৱ যোগাইছে পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ তথ্যৰে ডাঃ বাণীকান্ত কাকতিৰ *Mother Goddess Kamakhya* (১৯৪৮) আৰু ডাঃ মহেশ্বৰ নেওগৰ *Sankardeva and His Times* (১৯৬৬) এই দুখনি গ্ৰন্থৰ দ্বাৰা। সেইদৰে ডাঃ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাৰ *Neo-Vaisnavite Movement and*

the Satra Institutions of Assam (১৯৬৬) খনিয়ে সত্ৰীয়া বুৰঞ্জীৰ অভাৱ পূৰণ কৰিছে। ডাঃ হৰিনাথ শৰ্ম্মা দলৈৰ *History of Saktism and Sakta Literature in Assam* (১৯৭০), ডাঃ সৰ্বেশ্বৰ ৰাজগুৰুৰ *Mediaeval Assamese Society* (১৯৬৯), ডাঃ মোহিনী কুমাৰ শইকীয়াৰ *Early Assamese-Muslim Relations and its Cultural significance* (১৯৬৮) গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এই গৱেষণাগ্ৰন্থ কেখন আৱশ্যক অনুসাবে সংশোধন আৰু অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ দৰে কোনো অনুষ্ঠানে প্ৰকাশ কৰিলে আমাৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীৰ যথেষ্ট বৰঙণি যোগোৱা হব। প্ৰাক্-আহোম যুগৰ মূৰ্তি, ভাস্কৰ্য আৰু স্থাপত্য শিল্পৰো ইতিমধ্যে দুখন গৱেষণা গ্ৰন্থ সম্পূৰ্ণ হৈছে, ইয়াৰো প্ৰকাশকৰ অভাৱ নহব বুলিয়েই আমি আশা কৰোঁ।

ওপৰৰ পৰা দেখা যায় যে, যোৱা চতুৰ্থ দশকৰ পৰা, বিশেষকৈ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় হবৰে পৰা, অসমৰ বুৰঞ্জী আৰু সাংস্কৃতিক তথ্যৰ অনু-সন্ধান, অধ্যয়ন আৰু গৱেষণা কাৰ্য্য বৃদ্ধি হৈ আহিছে। অৱশ্যে এইটোও স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে, ভাৰতৰ প্ৰাচীন বুৰঞ্জীৰ দৰেই প্ৰাক্-আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী বা প্ৰবন্ধাদিৰ সিদ্ধান্তবিলাকৰ বহুতো সমল যুক্তিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত হবপৰা নাই—‘সিদ্ধান্ততকৈ এইবিলাকত সম্ভাৱনাই’ বেছি দেখা যায়। আকৌ এই যুগৰ ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জীৰে একোছোৱা ছেগা-ছোৰোকা বা একেবাৰে অন্ধকাৰতে আছে। নিভাঁজ সমলৰ ভিত্তিত নিৰ্ভৰযোগ্য সৰ্বসম্পূৰ্ণ আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী এখনৰ যে অভাৱ এই কথা কোনেও নুই কৰিব নোৱাৰে। কেশৱনাৰায়ণ দত্তৰ *Landmarks of the Freedom struggle in Assam* (১৯৫৮) আৰু বেণুধৰ শৰ্ম্মাদেৱৰ ‘মণিৰাম দেৱান’, (১৯৫০) ‘সাতাৱন চাল’ (১৯২৭), ‘কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়ালি ব’দত’ (১৯৫৯), স্বাধীনতা যুঁজৰ কিছু বেঙনি দিলেও নৱজাগৰণৰ পৰা স্বাধীনতা যুগ পৰ্য্যন্ত মৌলিক বুৰঞ্জী এখনৰ অতি প্ৰয়োজন। অসম চৰকাৰে, এই উদ্দেশ্যে বহু অৰ্থব্যয় কৰি বিশেষজ্ঞৰ দ্বাৰা কিছু সমলো সংগ্ৰহ কৰিছিল; কিন্তু বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কাৰ্য্যহে আমি জনাত এতিয়ালৈকে হৈ উঠাটো নাই। দলীয় চৰকাৰৰ নিৰ্দেশত বুৰঞ্জী ৰচনা হবলৈ হলে যে ই নিৰপেক্ষ হ’ব পাৰিব এই বিষয়ে বহুতো সন্দেহ। সম্ভাৱ কথাত, নথি-পত্ৰ আয়োগৰ পৰামৰ্শমতে সম্প্ৰতি ভাৰত চৰকাৰে সংগৃহীত সমলসমূহ গবেষকৰ কাৰণে মুকলি কৰি দিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে। ওপৰোক্ত সমল ভালকৈ চালি-জাৰি আৰু নতুন তথ্যও সংগ্ৰহ কৰি বে-চৰকাৰী ভাবেই এই কাৰ্য্য হাতত লোৱা সমিচীন হ’ব বুলি আমিও ভাবো।

আহোম শাসন প্ৰণালী সম্পৰ্কেও এখন গৱেষণা গ্ৰন্থ সম্পূৰ্ণ হৈছে ; তথা-
পিতো ৰাজহ, বিচাৰ, সমৰ প্ৰত্যেকটো বিভাগৰে বিশদ আলোচনাৰ সময়
আহিছে। একেদৰেই আহোম যুগৰ স্থাপত্য-শিল্প, মূৰ্ত্তি-ভাস্কৰ্য্য, চিত্ৰ-
কলাৰো গৱেষণাৰ আৱশ্যক। আকৌ এই যুগৰ প্ৰকাশিত-অপ্ৰকাশিত,
আৰ্থিক, সামাজিক, সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীসমূহৰ সবহ ভাগেই বৰ্ণনামূলক; সেই-
বাবে কেবল শতিকা বা ক্ৰমবিকাশ হিচাবে নতুন দৃষ্টিভঙ্গীৰে এইবিলাক পৰ্য্য-
লোচনা কৰাৰ থল আছে। দাঁতি-কাষৰীয়া পৰ্বতীয়া জাতিবিলাকৰ আৰ্থিক
অৱস্থা আৰু শিবিলাকৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান
সম্পৰ্কে এতিয়ালৈকে চৰকাৰী টোকা, প্ৰতিবেদন নাইবা মিলচ্ (Mills)
হাট্‌নৰ (Hutton) দৰে পণ্ডিত-প্ৰশাসকৰ লিখনীতে সীমাবদ্ধ। এই-
বিলাকৰ উপৰিও অসমীয়া সাংস্কৃতিত চান্ আৰু জনজাতীয়ৰ অৱদানৰ
সম্পৰ্কেও গৱেষকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰা উচিত। সৰ্বশেষত, উত্তৰ-পূব
সীমান্তৰ জনজাতীৰ ওপৰত পাশ্চাত্য সভ্যতা, বিশেষকৈ মিচনেৰীসকলৰ
কাৰ্য্যকলাপ আৰু প্ৰতিক্ৰিয়া সম্পৰ্কে নিৰপেক্ষ আলোচনা হলে বৰ্ত্তমান
সময়ত নানা মহলত হোৱা শিকপ সনালোচনা বহুদূৰ শান কাটিব বুলিয়ে
আমাৰ ধাৰণা।

দেশ স্বাধীন হোৱাৰ পৰা নতুন দৃষ্টিভঙ্গীৰে একালে গোটেই দেশৰ আৰু
আনফালে ৰাজ্যিক বা আঞ্চলিক বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ বাবে চেষ্টা চলিছে। এই
সম্পৰ্কে মতভেদ নোহোৱাও নহয়। কোনোৰ মতে কম পৰিমাণৰ ৰাজ্যিক
বুৰঞ্জীয়ে ঠেক মনোবৃত্তি আৰু আঞ্চলিক ভাৱৰ মাত্ৰা বৃদ্ধি কৰি প্ৰকৃত সভ্য
উদঘাটনৰ পথত অন্তৰায় হ'ব—এইটো হ'বলৈ হলে আমিও এনে ধৰণৰ
বুৰঞ্জীৰ সমৰ্থক হ'ব নোৱাৰোঁ। সেই বুলি তাহানি কণকলাল বৰুৱাদেৱে
কোৱা দৰে একেবাৰে জাতীয়তাৰ সোঁতত বুৰ মাৰি আমাৰ স্বতন্ত্ৰতা হেৰুৱাতো
উচিত নহ'ব—বৰং নিৰ্ভাঁজ সমলৰ আঞ্চলিক বুৰঞ্জীৰ ভিত্তিতে ভাৰত বুৰঞ্জীৰ
গাথনি হ'ব লাগিব। একো অঞ্চলৰ বুৰঞ্জীৰচকে সেই অঞ্চলৰ ভিন ভিন
জাতিৰ বৈশিষ্ট, ভাৱ-ভাষা, বীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ বুজিবলৈ যিমানদূৰ
সক্ষম হ'ব আনৰচকৰ পক্ষে সিমানদূৰ নহ'ব। এমে এখন সৰ্বসম্পূৰ্ণ অসম
বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ বাবে এই সভাৰে কেইবাজনো ভূতপূৰ্ব সভাপতিয়ে সুধী
সমাজৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিয়ে আছে। পৰিতাপৰ বিষয়, এই উদ্দেশ্যে
এতিয়ালৈকে একো কাৰ্য্যকৰী পন্থা বা আঁচনি হৈ উঠাটো নাই।

অসম বুৰঞ্জীৰ গৱেষণা বা বুৰঞ্জীৰ ৰচনা যি উদ্দেশ্যে নহওক, সম্প্ৰতি
সমলৰ অনুসন্ধান, সংগ্ৰহ আৰু সেইবিলাকৰ বৈজ্ঞানিক সংৰক্ষণ নিতান্ত
আৱশ্যক—এই কথা বঢ়াই নকলেও হ'ব। বৰ্ত্তমান অৱস্থাত অসমৰ প্ৰাচীন

বুৰঞ্জীৰ নতুন সংস্কৰণ হ'বলৈ হলে একেবিলাক তথ্যৰ চৰিত-চৰ্চন
হোৱাতকৈ যে কোনো দিশৰ নতুন পোহৰ দিব পৰা হ'ব আমাৰ মনে নধৰে।
অজয় উপত্যকাৰ পাণ্ডুৰাজ্যৰ চিবি আৰু কাষৰীয়া অঞ্চলৰ পুৰণি
নিদৰ্শনসমূহ উদ্ধাৰৰ লগে লগে বঙ্গদেশৰ প্ৰাক্-ঐতিহাসিক বুৰঞ্জীৰ আমূল
পৰিবৰ্ত্তন কৰিব লগা হৈছে। কোনে ক'ব পাৰে, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় আৰু
অসম চৰকাৰৰ যুটীয়া প্ৰচেষ্টাৰ আমবাৰীৰ খনন কাৰ্য্যৰ দ্বাৰাও যে অসম
বুৰঞ্জীৰ এক নতুন অধ্যায়ৰ সূচনা নহ'ব। এনে ধৰণৰ কাৰ্য্যত দুখৰ বিষয়,
প্ৰকৃত কাৰ্য্যতকৈ প্ৰচাৰ কাৰ্য্য বেছি হৈ কেদিনমানৰ পাছতে চৰকাৰী
বঙাকিটাৰ মেৰপাক বা উদ্যোক্তাসকলৰ উদ্যম ম্লান হৈ চোঁচা পৰা
দেখা যায়। আমবাৰী খনন কাৰ্য্য যাতে উমৈহতীয়া মৰা গ'বৰ দৰে
বাহী শ নহয়—নতুনকৈ স্থাপন হোৱা অসম পূৰ্ববিভাগটো শক্তিশালী হৈ
ইয়াৰ কাৰ্য্যৰ পৰিমাণ বৃদ্ধি হয়—ইয়াকে আমি বাঞ্ছা কৰো।

আহোম যুগৰ সৰ্বপ্ৰধান সমল—আহোম আৰু অসমীয়া ভাষাৰ পুৰণি
বুৰঞ্জীসমূহ। গোটেই ৰাজ্যত গিটৰিত হৈ থকা বুৰঞ্জীৰ সংখ্যা, কোনোৱে
কয়, গীমা সংখ্যা নাই। সংখ্যাটো যিমানেই নহওক, আটাইবিলাকেই
যে নিৰ্ভাঁজ আৰু নতুন তথ্য যোগাৰ ডাঠি কোৱা টান। বুৰঞ্জীৰ উপৰিও
বহুতৰে ধোঁৱাচাঙে থাপনাই থকা ধৰ্মপুথি, মন্ত্ৰপুথি, চৰিত পুথি, লোকগীতি
আৰু মঠ-মন্দিৰৰ খাতা-পত্ৰ, পুৰণা ব্যৱসায়ীৰ হিচাবৰ বহী, নেতৃস্থানীয়
লোকৰ চিঠি-পত্ৰৰো অনুসন্ধান আৰু সংৰক্ষণৰ নিতান্ত আৱশ্যক। এই
কাৰ্য্য কষ্টসাধ্য আৰু ব্যয়বহুল—তাতোকৈ অভিজ্ঞ লোকৰ দ্বাৰাহে হোৱাতো
উচিত ; সেয়ে নহলে ধানতকৈ পতানহে সংগ্ৰহৰ সম্ভাৱনা বেছি। এই
উদ্দেশ্যে কে'বছৰ মানৰ আগতে ভাৰতীয় বুৰঞ্জীমূলক নথি-পত্ৰ আয়োগৰ
(Indian Historical Records Commission) পৰামৰ্শ অনুসাৰে
অসম চৰকাৰে এখন আঞ্চলিক অনুসন্ধান সমিতি (Regional
Survey Committee) নিয়োগ কৰিছিল। সংশ্লিষ্ট মহলৰ উদাসীনতা
বা যি কাৰণেই নহওক, দুখনমান মিটিং হোৱাৰ পাছৰ পৰা উক্ত সমিতিৰ
নাম-গোন্ধেই নোহোৱা হ'ল। নথি-পত্ৰ আয়োগৰ নিৰ্দেশ অনুযায়ী এই
সমিতিৰ পুনৰ্গঠন হৈ যাতে ইয়াক সক্ৰিয় কৰা হয় তাৰবাবে কৰ্ত্তৃপক্ষক
টানি ধৰাতো এই সন্মিলনৰ কৰ্ত্তব্য। সাতামপুৰুষীয়া পুথি-পাঁজি যিয়ে
নহওক, এবিদিবলৈ বহুতে হয়তো অনিচ্ছুক হ'ব! সেইবাবে আৱশ্যক
অনুসাৰে বাতৰিকাকত, অনাতাঁৰ কেন্দ্ৰ, আৰু চৰকাৰৰ প্ৰচাৰ বিভাগৰ
যোগেদি আদিৰে পৰা জনমত গঢ়ি তোলাৰ চেষ্টা চলিব লাগিব। ওপৰোক্ত
সমিতিয়ে গোটেই ৰাজ্যত কিছুমান শাখা সমিতি পাতি, সেইবিলাকৰ জৰিয়তে

পোনতে এটা জৰিপ কৰি সংগ্ৰহ কাৰ্য্যত আগবাঢ়িব লাগিব। চৰকাৰী বে-চৰকাৰী বিষয়াৰ উপৰিও, এই জাতীয় কাৰ্য্যত অসম সাহিত্য শাখা সভা, যুৱক সভা আৰু আন আন ৰাজহুৱা অনুষ্ঠানৰ সহায় সহযোগ লবলৈ সক্ষম হ'ব লাগিব। দান-বিক্ৰীৰ দ্বাৰা সংগ্ৰহ নোহোৱা অতি আৱশ্যকীয় সমল সমূহৰ Microfilm বা যি কোনো উপায়ে নকলটোকে লোৱাৰ প্ৰচেষ্টা চলিব লাগিব।

ওপৰত কৈ অহা সকলো সমলৰ সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণৰ সুব্যৱস্থা কৰাতো যে শীঘ্ৰে সম্ভৱপৰ নহয় ভাৰতীয় নথি-পত্ৰ আয়োগে এই কথা বঢ়িয়াটকৈ বুজি, ১৯৪৭ চনতে অন্ততঃ বে-চৰকাৰী বা ব্যক্তিগত নথি-পত্ৰ সমূহৰ জৰিপ এটা কৰি এখন জাতীয় নথি-পত্ৰৰ বিস্তাৰিত তালিকাকে (Register of National Records) প্ৰস্তুত কৰাৰ আঁচনি লৈছে। এই উদ্দেশ্যে পোনতে ৰাজ্যিক চৰকাৰসমূহলৈ তিনিহাজাৰ টকীয়া একোটা কেন্দ্ৰীয় অনুদানো দিয়া হৈছিল। অসম চৰকাৰেও, সুখৰ বিষয়, এই আঁচনি হাতত লয়। কিন্তু আন ৰাজ্যৰ তুলনাত বা খৰচ অনুপাতে কামতহে অগ্ৰসৰ হ'ব পৰা নাই। আৰম্ভণিৰে পৰা, আয়োগৰ ১৯৭১ চনৰ প্ৰতিবেদন অনুসৰি, উৰিষ্যাতে ১৫,৭২৭ খন, ৰাজস্থানত ১৫,৭১৮ খন, মহীশূৰত ১২,৭৭০ খন, পঞ্জাবত ৫৭৫৪ খন, অন্ধপ্ৰদেশত ৫৩৬৫ খন, বিহাৰত ৬৬১ খন আৰু অসমত মুঠেই ১৭৫ খনহে বিস্তাৰিত তালিকা প্ৰস্তুত হৈছে। অসমৰ আঁচনিত কিবা দোষ থাকিলে সেইবিলাক দূৰ কৰি এই জাতীয় তালিকাৰ কাৰ্য্যৰ যাতে ক্ষিপ্ৰতৰ গতি হয়, তাৰ বাবে আমি সংশ্লিষ্ট মহলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলো।

সন্তোষৰ কথা, ৰাজধানীৰ ন-পুৰণি নথি-পত্ৰসমূহ প্ৰশিক্ষণপ্ৰাপ্ত এজন বিষয়াৰ তত্ত্বাৱধানত সংৰক্ষণৰ সুব্যৱস্থা হৈছে। কিন্তু জিলা মহকুমাৰ সদৰ, মিউনিচিপালিটি, লোকেলবোৰ্ড আৰু বিশেষকৈ বিলুপ্ত হোৱা গোবীপুৰ, বিজনী প্ৰভৃতি জমিদাৰসকলৰ মোগলযুগৰে পৰা আৰম্ভ হোৱা নথি-পত্ৰ-বিলাক একোজন বিভাগীয় কেবাণী বা চকীদাৰৰ হাতত এনেদৰে অনাদৃত অৱস্থাত ৰখা হৈছে যে, ইতিমধ্যে সেইবিলাকৰ কিছুমান উৰলী যোৱাৰ উপৰিও আখৰবিলাক প্ৰায় নিচিহ্ন হৈ পৰিছে। এইবিলাক সংৰক্ষণৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় বুৰঞ্জীমূলক নথি-পত্ৰ আয়োগৰ পৰামৰ্শমতে কেইবাখনো ৰাজ্যত ইতিমধ্যে একোটাৰে কেন্দ্ৰীয় নথি-পত্ৰ দপ্তৰ (Central Record Office) প্ৰতিষ্ঠা হৈছে। এনে এটা দপ্তৰ অসমতো প্ৰতিষ্ঠা কৰা হ'ব বুলি ১৯৫৯ চনতে সেই সময়ৰ মুখ্যমন্ত্ৰী বিমলা প্ৰসাদ

চলিহাদেৱে আমাক আশ্বাস দিছিল। ইতিমধ্যে দুটাকৈ পৰিকল্পনা পাৰ হৈ গ'ল, কিন্তু চৰকাৰী ৰঙাফিটাৰ মেৰপাকত কেন্দ্ৰীয় দপ্তৰ হৈ নুঠিল। নতুন পৰিকল্পনাত যাতে উক্ত দপ্তৰে আগঠাই পায় আৰু সাময়িকভাৱে হলেও সম্প্ৰতি জমিদাৰী নথি-পত্ৰসমূহৰ সংৰক্ষণৰ সুব্যৱস্থা লোৱা হয়, ইয়াকে আমি আশা কৰোঁ।

বুৰঞ্জী ৰচনা বা গবেষণাৰ কাৰণে সমলসমূহ বিনা বাধায় পোৱাৰ উপৰিও এইবিলাকৰ বিষয়বস্তুও সহজে বোধগম্য হ'ব লাগিব। আমি জনাত অসম প্ৰকাশন পৰিষদে আহোম যুগৰ আৰু গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বুৰঞ্জী বিভাগে প্ৰাক্-আহোম যুগৰ একোখনকৈ শাসনাৱলী সঙ্কলনৰ কাম হাতত লৈছে। বাহাৰিস্তান-ই-গায়িবীৰ পাছত চৰকাৰী বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ কোনো ফাৰ্চী ভাষাৰ, আনহে নালাগে জমা হৈ থকা আহোম বুৰঞ্জীসমূহৰে অনুবাদ কাৰ্য্যলৈ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰা নাই। সমলৰ সাৰাংশ (Press List), নিৰ্ঘণ্ট (Index) আৰু গ্ৰন্থপঞ্জী (Bibliography) গবেষকৰ যে অপৰিহাৰ্য্য এই কথা ৰচাই নকলেও হ'ব। ছিলঙৰ নথি-পত্ৰ দপ্তৰত নিৰ্ঘণ্ট নহলেও অন্ততঃ খনদিয়েক বিস্তাৰিত তালিকাকে পোৱা যায়। কিন্তু বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ববিভাগ আৰু অসম যাদুঘৰৰ সঞ্চিত সমলসমূহৰ আজিকো-পতি একোখন বিস্তাৰিত তালিকাকে প্ৰস্তুত নহল—ইয়াতকৈ আৰু কি পৰিতাপৰ বিষয় হ'ব পাৰে? গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে জাতীয় আৰু পশ্চিম বঙ্গ নথি-পত্ৰ দপ্তৰৰ অসম সংক্ৰান্ত নিৰ্ঘণ্টসমূহ সংগ্ৰহৰ চেষ্টা কৰিছে। অসম সাহিত্য সভা বা কোনো অনুষ্ঠানে অসম বুৰঞ্জী আৰু সাংস্কৃতিৰো এখন সৰ্বসম্পূৰ্ণ গ্ৰন্থপঞ্জী সঙ্কলনৰ দিহা কৰিব পাৰে। জাতীয় নথি-পত্ৰ দপ্তৰৰ উপৰিও সম্প্ৰতি বিহাৰ, তামিলনাডু, মহাৰাষ্ট্ৰ প্ৰভৃতি ৰাজ্যই বহু-মুজীয়া বুৰঞ্জীমূলক নথি-পত্ৰ প্ৰকাশৰ আঁচনি লৈছে। পেদ্দাৰটনৰ *Report of the Eastern Frontier of British India* খন বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ দ্বাৰা পূৰ্ণমুদ্ৰন হোৱাত আমি সন্তোষ পাইছো; এই বিভাগে আন ৰাজ্যৰ দৰে অপ্ৰকাশিত নথি-পত্ৰৰো প্ৰকাশৰ ব্যৱস্থা ললে আৰু সুখী হম। নকলেও হ'ব এনে ধৰণৰ সঙ্কলন গৱেষকৰ সহায় হোৱাৰ উপৰিও বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ওপৰ মহলাৰ পাঠ্যপুথি হিচাবেও অনুমোদন হ'ব পাৰে।

সমজুৱাসকল, আৰু এটা বিষয়ে দুআধাৰ কৈ আপোনালোকৰ পৰা বিদায় লম। আগেয়ে কৈ অহা হৈছে যে, সত্য অনুেষণ কৰাই বুৰঞ্জীৰ ধৰ্ম। বুৰঞ্জী ৰচকে স্বাধীনচিত্তে নিৰপেক্ষভাৱে তথ্যপাতি বিশ্লেষণ কৰি

গিদ্ধান্তত উপনীত হোৱাতো বাঞ্ছনীয়। দুখৰ বিষয়, জাতি, দল, সম্প্ৰদায় আনহে নালাগে চৰকাৰৰ হেঁচাতো, স্থান-কাল-ভেদে, বুৰঞ্জী বচকে সত্যক ঢাকি অসত্য প্ৰচাৰ কৰাতো বিৰল নহয়। নেপোলিয়নৰ যুগত প্ৰাচীন ৰাজবংশৰ (Ancient Regime) তিবন্ধাৰ কবি তেওঁৰ গুণকীৰ্ত্তন কৰা বচকে ৰাজসভাত সমাদৰ লাভ কৰিছিল। প্ৰথম মহাসমৰৰ পাছৰ জাৰ্মান আৰু ফৰাচী ৰাজ্যৰ বহুতো বুৰঞ্জী স্বদেশ প্ৰীতিৰ প্ৰচাৰ পুস্তকহে আছিল। ভাৰতীয় বুৰঞ্জী কংগ্ৰেছৰ ভূতপূৰ্ব সভাপতি ডাঃ কে এম মুন্সিৰ ভাষাত কবলৈ গলে, ভাৰততো সম্প্ৰতি—

The greatest danger to which the historian is exposed is the imponderable pressure brought on intellectuals by Governments anxious to make history the handmaid of their policies, by politicians who would make it the instrument of their personal or party ambitions, by the masses who have an appetite for palatable history suited to their passing tastes and whims.

সংহতিৰ নামত সত্যক ঢাকি অসত্য প্ৰচাৰ কৰিবলৈ হলে সাম্ৰাজ্যবাদী বৃটিছ আৰু স্বাধীন ভাৰতৰ বুৰঞ্জী বচকৰ পাৰ্থক্য ক'ত? জাতি, দল, গোষ্ঠীৰ সমালোচনাৰ ভয়ত জাতীয় বুৰঞ্জীৰ স্বৰূপ দিবলৈ আজি হয়তো বহুতে অগ্ৰসৰ হ'ব নোখোজে। কেবছৰমানৰ আগতে এখন বুৰঞ্জী ওপৰ মহলাৰ পাঠ্যালিষ্টিত ভুক্ত কৰোতে ইয়াৰ বিৰুদ্ধে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ওপৰতে হেঁচা দিয়া হৈছিল। আকবৰ-গুণকীৰ্ত্তনকাৰী আবুল ফজলৰ 'আকবৰনামা' আৰু আকবৰ-বিদ্বেষী ৰাডাৰনীৰ 'মুলতাকাৰ-উট্-তাৱিখ' দুয়োখনৰ তথ্য-পাতি চালি-জাৰি যিদৰে সম্ৰাটৰ প্ৰকৃত চৰিত্ৰৰ সন্ধান পোৱা যায়, অসম বুৰঞ্জীৰো যি কোনো চৰিত্ৰ বা যুগৰো দোষ-গুণ উল্লেখ কৰা দুয়োবিধ লিখনীৰ পৰাহে প্ৰকৃত সত্য উদঘাটন কৰা সম্ভৱপৰ হ'ব। কোনোৱে হয়তো ভাবিব পাৰে যে, খেলপথাৰত নিৰপেক্ষ দৰ্শকৰো যিদৰে অজানিত ভাৱে এটা দললৈ মহানুভূতিৰ সৃষ্টি হয়, বুৰঞ্জী বচকৰো একে দশাই ঘটে। কিন্তু বুৰঞ্জী বচকে বুজা উচিত যে, সত্যক সদায় ঢাকি ৰাখিব নোৱাৰে—অসত্যৰ মেৰপাক ছিঙি এদিন নহয় এদিন সত্য উদঘাটন হ'বই। গতিকে অতীতৰ দোষ-গুণ ফঁহিয়াই প্ৰকৃত ঘটনাৰ সন্ধান দি জাতিক সজাগ আৰু সতৰ্ক কৰি ভবিষ্যত আৰু বৰ্ত্তমান পথ স্মৃগম কৰাই বুৰঞ্জী বচকৰ মহান দায়িত্ব। বুৰঞ্জী-বচক বিদুষক নহয়—বিচাৰকহে; কোনো দেশ বা জাতি-দল-গোষ্ঠী বিশেষৰো ব্যক্তি নহয়, তেওঁ সাৰ্বজনীন-আন্তৰ্জাতীয়।

—হেৰম্বকান্ত বৰপূজাৰী